

גליון תתצט • ערש"ק פרשת תולדות

• שנת העשרים •

לקראת שבוע

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

מחלת אשת עשו – כשרה או מרשעת?

למה דעה יצחק לברך את עשו?

בגדר קיום מצוות שלפני מתן תורה

"פריון נפשי" לבעל ההילולא

מכון אור החסידות

סניף ארץ הקודש
ת.ד. 2033
כפר חב"ד 6084000
03-738-3734
Likras@likras.org

Or Hachasidus

Head Office
1469 President St. #BSMT
Brooklyn, NY 11213
United States
(718) 534-8673

צוות העריכה וההגהה: הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי,

הרב מאיר יעקב זילברשטרום, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב, הרב מנחם טייטלבוים,

הרב אברהם מן, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

פתיחה

בעזה"ת.

הננו מתכבדים להגיש לפניכם את הקונטרס 'לקראת שבת' (גליון תצט) היו"ל לפרשת תולדות, ובו אוצר בלום בענייני הפרשה מתוך רכבות חידושים וביאורים שבתורת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקללה"ה נבנ"מ זי"ע.

◇ ◇ ◇

מדור "מקרא אני דורש" בפתח הקובץ עוסק בנישואי עשו למחלת בת ישמעאל, שבסוף בפרשתנו, שמפשוט לשון רש"י נראה שמרשעת היתה, אך באמת י"ל שאשה כשרה היתה, ועשו נשא אותה כחלק ממעשי הצבועים להטעות את יצחק.

במדור "יינה של תורה" מהות עבודת אברהם ויצחק, שמצינו שעשה הקב"ה נס מיוחד שה' קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם, ולכאורה אין בזה נס כלל? אלא שקלסתר הפנים מורה על תכונת הנפש, ובוזה לא היו אברהם ויצחק דומים לכאורה, וזהו הנס המיוחד ש עבודתו של יצחק היתה "דומה" לאברהם אף שמקופיא נראה שעבודתיהן הפוכות זמ"ז.

מדור "חידושי סוגיות" מפלפל בגדר קיום מצוות שלפני מתן תורה, ויחקור בגדר מצוות בקטן אם אין שייך בו גדר עשיית מצוה כלל, או שרק אינו בר חיובא.

בברכת שבתא טבא
מכון אור החסידות

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים כאופן שהופיעו במקורם, אלא עובדו מחדש ונערכו ע"י חברי המערכת, ולפעמים הושמט ריבוי השקו"ט והמקורות שהופיעו במקורם, ויש להיפך, אשר במקור הדברים מופיעים בקיצור וכאן הורחבו ונתבאר ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריית המערכת בלבד, ושיגאות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנשמנו בתוכן הענינים), וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמיתות הדברים.

תוכן ענינים

ב. מקרא אני דורש.....

מחלת אשת עשו – כשרה או רשעה?

מדוע כתב רש"י "הוסיף רשעה על רשעתו" ולא "על רשעותו"? / איך היה בנישואי עשו למחלת מעשה של צביעות? / ביאור בסיבת נישואי עשו למחלת בת ישמעאל, ואיך רצה בזה להטעות את יצחק אביו (ע"פ לקטי שיחות ח"ד עמ' 113 ואילך)

ה. פנינים ☺ עיונים וביאורים קצרים.....

מדוע נאסר על יצחק לצאת מהארץ? (ע"פ לקטי שיחות ח"ד עמ' 200 ואילך)

אומדן לפני או אחרי? (ע"פ לקטי שיחות ח"ה עמ' 121 ואילך)

ו. יינה של תורה.....

לאחד חסד וגבורה

מהו הנס בדמיון קלסתר יצחק לפניו של אברהם? האם יצחק המשיך את דרכו של אברהם? איך משלבים בעבודת ה' שברון לב ושמחה? ואיזו מידה עדיפה בעבודת ה': חסד או גבורה? חסד דאברהם ופחד יצחק בעבודת ה'

(ע"פ לקטי שיחות ח"ב עמ' 100 ואילך)

ז. פנינים ☺ דרוש ואגדה.....

יעקב ועש – "החסיד המעולה" ו"הכובש את יצור"

(ע"פ לקטי שיחות ח"ב עמ' 108 ואילך)

למה רצה יצחק לברך את עשו? (ע"פ לקטי שיחות ח"ד עמ' 197 ואילך)

ח. חידושי סוגיות.....

בגדר קיום מצוות שלפני מתן תורה

יקשה על תירוצי המפרשים לכאר חידוש מאמר רב ביומא על מתני' דקידושין בענין קיום מצוות דאברהם / יבאר החילוק בין דברי המשנה למאמר רב ע"פ ב' אופנים שמצינו בגדר מצוות בקטן, אי אין שייך בו גדר עשיית מצוה כלל ועיקר או שרק אינו בר חיובא

(ע"פ לקטי שיחות ח"ה עמ' 107 ואילך, אגדה קודש ח"ד עמ' 197 ואילך)

טו. תורת חיים.....

תחרות וסכסוכים

טז. דרכי החסידות.....

"פרוץ נפש" לבעל ההילולא

צוות העריכה וההגהה:

הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי, הרב מאיר יעקב זילברשטרם, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטנוב, הרב מנחם טייטלבוים, הרב אברהם מן, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

מכון 'אור החסידות', סניף ארץ הקודש ת.ד. 2033 כפר חב"ד,
Or Hachasidus - Head Office, 1469 President st. ☎ 6084000
#BSMT, Brooklyn, NY 11213 - United States (718) 534 8673

להערות והארות:

טל' מערכת: 03-3745979 orhachasidut@gmail.com

ביאורים בפשוטו של מקרא

מדוע כתב רש"י "הוסיף רשעה על רשעתו" ולא "על רשעותיו"? / איך היה בנישואי עשו למחלת מעשה של צביעות? / ביאור בסיבת נישואי עשו למחלת בת ישמעאל, ואיך רצה בזה להטעות את יצחק אביו

ב. ולכאורה היה אפשר לומר, שזה גופא שעשו הולך ולוקח אשה מרשעת לאשה, הרי זה מוסיף רשעות בו עצמו. שלא הסתפק בנשיו הראשונות שהיו רשעות, אלא הוא מוסיף בביתו עוד אשה מרשעת.

אבל קשה ליישב זאת בלשון רש"י, שכתב "הוסיף רשעה על רשעתו, שלא גירש את הראשונות" – ומוכן מלשונו, שהוספת הרשעות אינה בעצם זה שנשא קודם נשים רשעות, אלא בזה שלא גירשן.

ואם אכן גם אשה זו היתה אשה מרשעת, הרי למה היינו חושבים שעשו צריך לגרש את נשיו הראשונות בגלל שנשא אותה, ועל זה מחדשים שרשעותו היא בזה "שלא גירש את הראשונות"? ! הרי פשיטא שאין כל טעם שיגרשן!

ג. ולכן יש לבאר, שבאמת אשה זו שנשא עשו עתה – היתה אשה כשרה. וכמוכן גם משמה שנקראת כאן בשם "מחלת", ופירש רש"י בפרשת וישלח (לו, ג) שנקראת בשם זה על שם מחילת העוונות, שנמחלים עוונות החתן והכלה ביום נישואיהם.

ואף אם נפרש שמחילת העוונות של החתן והכלה היא אפילו כאשר לא עשו תשובה, ואם כן אפשר לומר שנמחלו עוונותיה בזכות הנישואין אף שבעצם נשארה מרשעת מצד מעשיה – הרי מזה גופא שרק היא נקראת בשם "מחלת", הרומז על מחילת עוונות, ולא נשי עשו הראשונות, משמע שהיא היתה ראויה לכך גם מצד מעשיה.

ובאמת מוכרח מתוכן הפרשה שמחלת לא היתה מרשעת (וראה גם גור אריה ועוד מפרשים). שהרי כל הטעם שנשא עשו את בת ישמעאל הוא לפי שראה "כי רעות בנות כנען בעיני יצחק אביו", ורצה לעשות נחת רוח לאביו ולישא אשה שתהיה ישרה בעיניו, ולכן הלך לישמעאל לישא אשה מיוחסת דוקא – ואם כן, מסתבר לומר שלקח אשה כשרה, ולא אשה כנשיו הראשונות שהיו "מורת רוח ליצחק ולרבקה" (פרשתנו כו, לה ובפרש"י. כז, מו).

ד. ומעתה יש לבאר את דברי רש"י שהוספת הרשעות של עשו היתה בזה ש"לא גירש את הראשונות", ובהקדים:

הרשעות של עשו בלקיחת נשיו הראשונות לא היתה רק בזה שנשא נשים כאלו שהיו "מורת רוח ליצחק ולרבקה", אלא גם מפני הצביעות והרמאות שבנישואין אלה, וכפירוש רש"י על הפסוק "ויהי עשו בן ארבעים שנה" (פרשתנו כו, לד): "עשו היה נמשל לחזיר.. החזיר הזה כשהוא שוכב טלפיו לומר ראו שאני טהור, כך אלו גוזלים וחומסים ומראים עצמם כשרים. כל ארבעים שנה היה עשו צד נשים מתחת יד בעליהן ומענה אותם; כשהיה בן ארבעים אמר: אבא בן ארבעים שנה נשא אשה, אף אני כן".

וזהו מה שעכשיו "הוסיף רשעה על רשעתו":

כשם שנישואיו הראשונים של עשו היו מעשה צביעות, שיאמרו שמתנהג כיצחק אביו – כך גם בנישואי מחלת הוסיף רשעות מעין רשעתו הקודמת, שלקח אשה כשרה רק כדי שיאמר יצחק שחזר בתשובה, בה בשעה שלא היתה זו אלא צביעות, שהרי "לא גירש את הראשונות".

כלומר: אם באמת היתה כוונת עשו לחזור בתשובה, ולכן לקח אשה כשרה ומיוחסת כרצון אביו יצחק – היה לו לגרש את נשיו הראשונות, שהיו רשעות; וזה שנשא אשה

לקראת שבת

כשרה, בשעה ששאר נשיו אינן כשרות, מורה שנישואין אלה הן צביעות ורשעות. ונמצא לפי זה, שתיבות "על נשיו" לא באו ללמד את הצד השווה של נשי עשו, אלא לתאר את רשעתו של עשו, שאף שלקח עתה אשה כשרה, מכל מקום היה זה "על נשיו" – "שלא גירש את הראשונות", ומזה מוכח שאדרבה – בזה שלקח אשה כשרה הוסיף צביעות ורשעות על רשעותו הקודמת.

אומדן לפני או אחרי?

וירע יצחק בארץ ההוא וימצא

בשנה ההוא מאה שערים

בארץ ההוא בשנה ההוא – שניהם למה, לומר שהארץ קשה והשנה קשה. מאה שערים – שאמדה כמה ראוי לעשות תעשה על אמת שאמדה מאה. ורבותינו אמרו אומדן זה למעשרות ה' (כז, יב. רש"י)

מלשון רש"י "ורבותינו אמרו" (ולא "אמרו רבותינו") משמע שפירוש "רבותינו" חלוק על הפירוש הראשון (ראה שד"ח כללים ח"א ע' מט וח"ז ע' א' תעה ואילך, ושי"ג). וצריך להבין במה נחלקו, ולמה הוכרח רש"י להביא ב' הפירושים.

ויש לבאר: לפי הפירוש הראשון, האומדן ה' לפני גידול התבואה ("כמה ראוי לעשות"), והנס ה' בשעת הגידול, שהארץ עשתה פי מאה מהאומדן. אך לפירוש זה קשה, דכיון "שהארץ קשה והשנה קשה", הרי בוודאי ה' האומדן מצומצם ביותר, ואם כן אין מעלה גדולה כל כך בזה שהארץ עשתה פי מאה מאומדן מצומצם כל כך.

ולכן מביא רש"י את פירוש "רבותינו" – "אומדן זה למעשרות ה'", שלפירוש זה ה' האומדן לאחרי גידול התבואה, שהרי עד אז אי אפשר לאמוד את המעשרות, אלא שאח"כ נעשה בה נס נוסף, דלאחרי שהתבואה צמחה באופן רגיל למרות ש"הארץ קשה והשנה קשה", שוב נעשה נס נוסף שלא בדרך הטבע כלל – שלאחר שכבר גדלה ונגמרה התבואה וכבר נאמדה למעשרות, שוב חזרה והוכפלה פי מאה.

אלא שלפירוש זה קשה, דמאחר שרצה הקב"ה לברך את יצחק בשפע רב, היתה השדה יכולה להוציא את מלוא סכום התבואה מלכתחילה, ומדוע תחילה צמחה התבואה באופן רגיל, ורק לאחר מכן הוציאה עוד מאה שערים?

ומחמת קושי זה הביא רש"י פירוש זה רק כפירוש שני.

מדוע נאסר על יצחק לצאת מהארץ?

אל תרד מצרימה שכן בארץ אשר אלקיך אל תרד מצרימה – שאתה עולה תמימה ואין חוצה לארץ כדאי לך (כז, ב. רש"י)

איסור זה שהוטל על יצחק שלא לצאת לחו"ל דורש ביאור:

בימי האבות עדיין לא חל שום איסור לצאת מארץ ישראל, כדמצינו שהאבות יצאו מהארץ גם כשלא ה' הכרח בדבר, כמו אברהם שיצא לחון לאחר ברית בין הבתרים (ראה רש"י בא יב, מ), ויעקב שירד למצרים כדי לפגוש את יוסף. וגם לא מצינו (בפשוטם של כתובים) שחלה על הארץ קדושת ארץ ישראל כבר בימי האבות (וראה ירמיה (השלם) תיג: "ואע"פ שבימי אברהם לא נתקדשה ארץ ישראל עדיין").

ואם כן, גם אם יצחק ה' "עולה תמימה", עדיין צריך ביאור מדוע נאסר עליו לצאת מהארץ?

ויש לומר:

אף שארץ ישראל לא נתקדשה עדיין בימי האבות, ולא ה' חילוק בקדושת הארץ עצמה בין הארץ לחוץ לארץ, מ"מ מצד יושבי הארץ ה' חילוק ביניהם, שבארץ ישראל הרגילו האבות שם שמים בפי הבריות, ואילו בחו"ל לא היו באי עולם מכירים בו (ראה חיי שרה כד, ז ובפרש"י שם ובמה שנתבאר בזה בלקוטי שיחות חט"ו עמ' 158 ואילך). ולכן יצחק, שנזדכך גופו ונעשה "עולה תמימה", לא ה' ראוי שיצא לחו"ל, מקום שאינם מזכירים שם שמים על פיהם.

ינה של תורה

ביאורים בעניני הפרשה על דרך ההסידות

לאחד חסד וגבורה

מהו הנס בדמיון קלסתר יצחק לפניו של אברהם? האם יצחק חמשיך את דרכו של אברהם? איך משלבים בעבורה ה' שברון לב ושמחה? ואיזו מידה עדיפה בעבורה ה': חסד או גבורה? חסד דאברהם ופחד יצחק בעבורה ה'

לאחר שפותחת פרשתנו במילים "ואלה תולדות יצחק בן אברהם", חותם הפסוק "אברהם הוליד את יצחק".

ותמהו חז"ל (הובא ברש"י עה"פ ע"פ תנחומא ריש פרשתנו), מאי קמ"ל בכך שאברהם הוליד את יצחק, והלא נאמר כבר שיצחק הוא "בן אברהם", וביארו שמילים אלה רומזות להתרחשות שאירעה בזמן לידת יצחק:

"לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה... מה עשה הקב"ה, צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם, והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק".

וכך הוא פירוש הכתוב: "יצחק בן אברהם הי", שהרי עדות יש שאברהם הוליד את יצחק".

אמנם יש לתמוה:

מהלשון "מה עשה הקב"ה", משמע שמפני טענת ליצני הדור הוצרך הקב"ה לעשות מעשה מיוחד שאינו רגיל, ולצור את קלסתר יצחק דומה לאברהם. ולכאורה, הרי זהו טבע העולם בדרך כלל, שבן דומה לאביו, ולהיפך, צריך סיבה מיוחדת בכדי שהבן לא יהי' דומה לו, ומדוע יצירת פני יצחק כפני אברהם נחשבת למעשה מיוחד?

חסד אברהם ופחד יצחק

ויש לומר בביאור הדבר:

מבואר בסה"ק (ראה תורה אור ותורת חיים ריש פרשתנו) שכל אחד מהאבות הקדושים נתייחד

בעבודת ה' בסגנון מסוים ומיוחד לו.

והנה, אברהם ויצחק היו בעלי תכונות הפכיות זה מזה: אברהם נקרא "אברהם אוהבי" (ישעי' מא, ח) לפי שהנהגתו הייתה במידת האהבה והחסד, ועיקר עבודתו הייתה בגמילות חסדים והכנסת אורחים, ואילו אודות יצחק נאמר "פחד יצחק" (ויצא לא, מב), שמידתו הייתה מידת היראה והגבורה (וכמבואר שם שהדבר התבטא גם בעבודתו בחפירת הבארות. עיי"ש).

והנה, ההפרש שבין איש החסד לאיש הגבורה הוא בכללות תכונות הנפש, ואפילו בכוחות השכליים. וכמבואר גבי בית שמאי ובית הלל (ראה תניא אגרת הקודש סי' יג. ועוד), שמחלוקתם נבעה משרש נשמותיהם: בית הלל היו בבחינת החסד, ולכן גם בשכלם נטו יותר להקל, ובית שמאי שהיו נשמות שבבחינת גבורה, הבנתם השכלית הביאה אותם להחמיר. וכן הוא גם גבי אברהם ויצחק שהיו שונים לגמרי בכל כוחות הנפש.

שינוי מהותי כזה, מתבטא גם בצורת הפנים, וכפי שרואים במוחש שתכונות הנפש משפיעות על מראה הפנים, לאיש החסד יש סבר פנים יפות, ואילו פניו של איש הגבורה הן תקיפות.

ונמצא, שאף על פי שבדרך הטבע בן דומה לאביו, והרי זה משום שלהיותו בנו הוא דומה לו בתכונות נפשו, וממילא גם בצורת פניו, אך יצחק, שהי' בטבע שונה לגמרי מאברהם, הנה פניו של יצחק היו צריכות להיות שונות לחלוטין מפניו של אברהם, למרות היותו בנו. שינוי זה, במראה הפנים, בין יצחק לאברהם אביו חיזק את טענתם של ליצני הדור, שיצחק אינו בנו של אברהם. הם טענו שלא יתכן שהבן יהי' כל כך שונה בתכונות ובמראה מאביו (וראה במקור הדברים הע' 34 שאת טבע הגבורה קיבל יצחק משרה אמו. עיי"ש).

ועל כך מספר המדרש, "מה עשה הקב"ה, צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם", הקב"ה שינה מדרך הטבע, שהפנים מבטאות את תכונות הנפש, ושינה את קלסתר פני יצחק, שלמרות היותו איש הגבורה, יהיו פניו דומות לפני אברהם, איש החסד.

דמיון בין חסד לגבורה

מובן, שכאשר שינה הקב"ה את קלסתר פניו של יצחק, לא הי' זה שינוי חיצוני בלבד במראה הגשמי, אלא להיפך: הם נעשו דומים במראה החיצוני משום ש"קלסתר הפנים" הרוחני שלהם הי' דומה.

ולכאורה, מכיוון שאברהם הי' איש החסד ויצחק הי' להיפך, איש הגבורה, כיצד יתכן שיהיו דומים זה לזה במראה הרוחני?

והביאור בכך הוא, שמידת הגבורה והדין של יצחק לא הייתה דינים וגבורה בפני עצמם, אלא היא נבעה ממידת החסד של אברהם.

וכמבואר בספרים (ראה סידור עם דא"ח רמז, א ואילך. לקוטי תורה ואתחנן יג, ג. תורה אור קז, ב.

ועוד), שיש עניין "גבורות גשמים", היינו שההשפעה נמשכת בבחינת ריבוי ושפע גדול, "שיש שיקרא בשם גבורות ויהי מחי' ומשפיע יותר מהחסדים" (תורה אור שם), שההשפעה מבחינת החסד היא מוגבלת ובחלישות יותר, וההשפעה בתוקף גדול מגיעה מהגבורות דווקא.

ונמצא שאצל יצחק נעשה תגבורת השפעת החסד עוד יותר מאצל אברהם, וכפי שנרמז בכתוב "וארבה את זרעו ואתן לו את יצחק" (יהושע כד, ג) שכלידת יצחק נעשה ריבוי והגדלה בבחינת החסד של אברהם.

אמנם, איחוד זה בין דברים ההפכיים, חסד וגבורה, אינו טבעי, כי בטבען, מידת החסד ומידת הגבורה הן הפכיות ואינן יכולות להתאחד ולהתכלל זו בזו.

ואיחוד זה, נובע מכוחו של הקב"ה, שהוא למעלה מכל ההגבלות וההגדרות, והוא בכבודו ובעצמו איחד את מידות החסד והגבורה ההפכיות, באופן שמידת הגבורה של יצחק תהי' מחוברת וממשיכה למידת החסד של אברהם, וממילא גם קלסתר פני יצחק איש הגבורה, היו דומים לפני אברהם, איש החסד.

בכ' בליל שישי ושמחה בשבת

איחוד מופלא זה בין חסד לגבורה שהתרחש אצל אברהם ויצחק, נוגע גם לעבודת ה' של כל אחד ואחת מישראל.

האבות הקדושים נקראו בשם אבות, משום שהם המקור והשורש לכל נשמות ישראל בכל הדורות, והם העבירו את דרגותיהם הרוחניות לכל אחד ואחת מבניהם אחריהם בכל דור ודור (ראה תורה אור וארא נה, א. ועוד).

וממילא, גם עניין זה של התאחדות מידת החסד עם הגבורה בעבודת ה', עובר בירושה לכל אחד מישראל.

ואף שמצד הטבע איחוד חסד וגבורה הוא בלתי אפשרי, והדבר הוא רק בחיק הבורא, וכמו שאמרו בספרי (על ואתחנן ו, ה) "שאיין לך אהבה במקום יראה, ויראה במקום אהבה, אלא במדת הקב"ה בלבד", מכל מקום יהודי העוסק בעבודת ה' מקבל את הכוח שירושה לנו מאבותינו לאחד חסד וגבורה.

כי הנה, מבואר בתניא, שיכול האדם להתבונן במצבו, ולהגיע מזה לשתי תוצאות הפכיות לגמרי: שברון לב, ושמחה עצומה. ושתיהן אמת, ובשתיהן משתמש לעבודת ה'!

וכך מבואר בתניא (פלי"ד) ש"אין . . מניעה להיות נבזה בעיניו נמאס ולב נשבר ורוח נמוכה, בשעת השמחה ממש, מאחר כי היותו נבזה בעיניו וכו' הוא מצד הגוף ונפש הבהמית, והיותו בשמחה הוא מצד נפש האלקית וניצוץ אלקות המלוכש בה להחיותה".

ומביא על כך את מאמר הזהר "בכ' תקיעא בלבאי מסטרא דא וחדוה תקיעא בלבאי

מסטרא דא" – היינו בכי' ושמחה בעת ובעונה אחת.

רק שבזה עצמו ישנן שתי מדריגות:

המדריגה הנמוכה יותר, היא לחלק את המרירות והשמחה לשני זמנים נפרדים, ומקדימים את עניין התשובה במרירות לליל שישי, ואזי השמחה היא ביום השבת. גם באופן כזה יש אצל אותו יהודי שתי העבודות של מרירות ושמחה, אמנם בזמנים שונים (ראה תניא אגרת התשובה פ"י ואילך).

אך באמת יכול כל יהודי (ועכ"פ לפרקים מזמן לזמן) להגיע למדריגת ומעלת האבות, שיהיו אצלו המרירות והשמחה בבת אחת, וכמובא לעיל מתניא: "לב נשבר ורוח נמוכה, בשעת השמחה ממש".

עדיפות למידת האהבה

והנה, מעניין שינוי קלסתר פני יצחק ניתן ללמוד עוד הוראה בעבודת הבורא ית':

כדי שיעידו הכל שאברהם הוליד את יצחק, היו שתי אפשרויות: א. שקלסתר פני יצחק יהי' דומה לאברהם, כפי שאכן עשה השי"ת. ב. שקלסתר פני אברהם יהי' מלכתחילה דומה לפניו של יצחק העתיד להיוולד.

ומובן, שהעדיף השי"ת לעשות כאפשרות הראשונה, שכן גם מצד הטבע וההיגיון מוטב הי' לשנות את פני יצחק, ולא לשנות את פני אברהם שנים רבות לפני שהי' צורך בכך.

אמנם, העולה מכך הוא, שהקב"ה שינה את צורת פני הגבורה לצורת פני החסד, ולא להיפך.

ומכאן יש ללמוד, שכאשר יש לעשות פעולה מסוימת, וניתן לעשותה באחד משני הקווים: בקו החסד או בקו הגבורה, הרי יש לבחור בקו החסד דווקא.

ובדוגמת המבואר בתניא (פל"ב), שכאשר נוקטים בקו החסד והאהבה בפעולה עם יהודי שני הנה לא זו בלבד שבזה "לא הפסיד שכר מצוות אהבת רעים", הנה גם על ידי החסד והאהבה, "כולי האי ואולי, יוכל לקרבן לתורה ועבודת ה'".

ורק כשגדל, להיותו בעל בחירה, קלקל במעשיו, ותמורת ניצול טבעו להתגברות על הרע, ניצלו כדי להרע בפועל, ויצא לתרבות רעה.

יעקב ועשו – "החסיד המעולה" ו"הכובש את יצרו"

ויגדלו הנערים

ועשו חי' בכלל אלא שקלקל במעשיו (כה, כו. ילקום שמעוני יהושע רמז כג)

מדברי היל"ש משמע ש"ויגדלו הנערים" אין פירושו רק שגדלו בשנים, אלא גם שגדלו ברוחניות, ורק אח"כ קלקל עשו במעשיו. וכן איתא בזוהר הקדוש (פרשתנו קלח, סע"ב): "דאברהם כו' הוה מחנך לון במצוות כו', לאסגאה יעקב ועשו".

ולכאורה יפלא ביותר, שהרי עה"פ "ויתרוצצו הבנים בקרבה" (פרשתנו כה, כב) אמרו חז"ל (בראשית רבה פס"ג, ו. וכן כתב בזוהר שם בהמשך הדברים - קלט, רע"א) שכבר במעי אמו פנה עשו לעבודת אלילים, וא"כ איך אפשר לומר שבתחלה גדל עשו והתעלה ברוחניות, ורק אח"כ קלקל במעשיו?

ויש לומר:

מבואר בארוכה בשמונה פרקים להרמב"ם (פ"ו), דבעבודת השי"ת ישנם שני אופנים, "החסיד המעולה" ו"הכובש את יצרו": החסיד המעולה מתאווה רק לדברים טובים, וכל עבודתו אינה אלא להתעלות בקדושה ממדריגה למדריגה, משא"כ הכובש את יצרו הוא זה ש"מתאווה אל הפעולות הרעות", ומ"מ יכבוש את יצרו" ו"יעשה (רק) הטובות".

ועפ"ז יש לומר שבזה נבדלו יעקב ועשו: יעקב חי' "איש תם יושב אוהלים" - "החסיד המעולה", משא"כ עשו ראוי חי' להיות במדריגת "הכובש את יצרו", ולכן היתה לו בטבעו משיכה לעבודה זרה, כדי שיוכל להתגבר על יצרו.

ואכן, בקטנותו, חינכו אברהם לשמור על רצון ה' ולהתגבר על יצרו, ועשה כן בפועל.

למה רצה יצחק לברך את עשו?

בעבור חֲבֵרְךָ נִפְשִׁי בְטָרִם אֲמוֹת (כו, ד) ידועה התמי': הרי יצחק ידע את גודל רשעת עשו, וא"כ מדוע רצה לברכו (ראה רמב"ן, רד"ק, אלשיך ועוד)?

ומבואר הוא ע"פ מ"ש בספרי חסידות (ראה תורה אור ותורת חיים ריש פרשתנו), שעבודת יצחק בכללות ימי חייו היתה בחפירת בארות, ותוכנה - שאף במקום שנראים בו רק עפר וצורות, הרי ע"י חפירה בעומק האדמה, גילה יצחק שגם במקום ההוא נמצאים "מים חיים". והיינו, שעבודת יצחק היתה לגלות שגם במקום שנראה ריק מקדושתו של הקב"ה, הנה ע"י חפירה בעומק מגלים גם שם ניצוצי קדושה.

ועפ"ז יובן מה שבירך את עשו, שכוונתו בזה היתה לגלות ע"י הברכות שגם עשו, שבחיצוניות נראה שרחוק הוא לגמרי מעבודת השי"ת, הנה ע"י "חפירה" ועבודה קשה מגלים את ניצוצות הקדושה החבויים בפנימיות נפשו (ראה תורה אור כ, ג).

ומזה הוראה לגבינו, שאם אפילו בעשו הרשע עסק יצחק לגלות את פנימיות נפשו ולקשרו לעבודת ה', הרי דברים ק"ו בנוגע לאחינו בני ישראל, שגם אלו מהם הנראים כרחוקים מתורה ועבודת ה', יש לעבוד ולעמול כדי לקרבם ולגלות את פנימיות נפשם - ה"מים חיים" שבהם, עד שישובו לדרך אבותינו.

קידוש סוגיות

עיון ופירוש בסוגיות הפרשה

בגדר קיום מצוות שלפני מתן תורה

יקשה על תירוצי המפרשים לבאר חידוש מאמר רב ביומא על מתני' דקידושין בענין קיום מצוות דאברהם / יבאר החילוק בין דברי המשנה למאמר רב ע"פ ב' אופנים שמצינו בגדר מצוות בקטן, אי אין שייך בו גדר עשיית מצוה כלל ועיקר או שרק אינו בר חיובא

כל המצוות, והיינו העשין, אבל לישנא דרב קיים כל התורה משמע נמי אלאוין של התורה. וזהו דפריך ארב דוקא "ואימא שבע מצוות".

והדברים צ"ע, דאע"פ שלשון המשנה היא "עשה" את כל התורה, למה תיסק אדעתין שאברהם קיים רק העשין ולא נשמר מלעבור אלאוין, והרי היא סברא פשוטה דבוודאי השתדל אברהם לקיים את כל התורה כולה בכל מאי דאפשר ללא חילוקים (ובפרט לפי גירסת המשנה שלפנינו "עשה אברהם אבינו את כל התורה כולה"). ויעוי' בגו"א על רש"י ויגש (מו, י) דשאר האבות והשבים כו' קיימו רק מ"ע ולא ל"ת ורק אברהם קיים כל המצוות, ומשמע שזהו חידוש, עיי"ש טעמו בארוכה, אבל לכאורה מצינו בכ"מ איפכא, ובל' התוס' ב"ב טז: "דאע"פ שלא נצטוו מכל מקום מכוער הדבר" (ושם כתב זה אפילו בנוגע לעשיו), ועד"ז הוא

תנן בסוף קידושין "מצינו שעשה אברהם אבינו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה שנאמר (פרשתנו כו, ה) עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרת מצותי חוקותי ותורותי". וביומא כח: גרסינן "אמר רב קיים אברהם אבינו כל התורה כולה שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו'". והק' המהרש"א ועוד דמאחר שהיא משנה שלימה בסוף קידושין מאי אתא רב לאשמעין במאמרו, ועוד, דביומא שם פריך "ואימא שבע מצוות, הא איכא נמי מילה וכו'", וקשה, אדפריך הכא אמילתא דרב "ואימא ז' מצוות" לפרוך אמתני' דקידושין [מיהו בזה י"ל בפשטות דבקידושין אינו עיקר מקומו של ענין זה, והובא במתני' רק לתוספת ראיה על פעולתה של התורה "בעת זקנותו" של אדם, עיי"ש היטב]. ותי' המהרש"א דבמשנה נקט "שעשה אברהם אבינו" ד"לא משמע אלא שעשה

במלאכתו הרי הוא מת ברעב אבל התורה אינה כן כו' וכן הוא אומר באברהם אבינו (בפרשתנו) ואברהם זקן וה' ברך את אברהם בכל מצינו שעשה אברהם אבינו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה כו'; משא"כ מאמר רב ביומא בא כהוספה מלבד המבואר שם לפני זה דאברהם זקן ויושב בישיבה היה (ומימיהן של אבותינו לא פרשה ישיבה מהם כו'), ומוסיף ע"ז הש"ס מאמר רב דקיים אברהם אבינו כל התורה כולה, עיי"ש היטב. איברא, דאף שפירוש זה מתיישב היטב בלשון רב "קיים אברהם אבינו", מ"מ קשה לפרש לשון המשנה "עשה אברהם אבינו את כל התורה כולה" דקאי על לימוד התורה בלבד ולא על עשיית המצות בפועל. והרי מביא ראייה מהכתוב "עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרת מצותי חוקותי ותורותי", שמפורש בו שמירת ועשיית המצוות.

וּנְ"ל בזה, דהנה כבר האריכו במפרשים (ראה פרשת דרכים דרך האתרים דרוש ג, בית האזור להר"י ענגיל בתחלתו, ועוד) בגדר האבות וקיום המצות שלהם, אבל באמת יש לחקור בזה עוד חקירה יסודית, דקיום זה יש להגדיר בב' אופנים, ובהקדים החקירה שהובאה במק"א בהא דקטנים אינם בני מצוה, אם הפי' הוא דמעיקרא אין הציוויים חלים עליהם, כי מתחילתם לגדולים דוקא ניתנו, או דבאמת לכל ישראל ניתנו המצוות, אלא שקטנים אינם בני חיוב ועונש, דלאו בני דעה ניהו. ונפק"מ אי נימא שכשהקטן עובר עבירה בעשותו אחת ממצות ה' אשר לא תעשינה יש בזה שם מעשה עבירה, ושייכא בזה תשובה וכפרה, או דהיתר גמור הוא (וצע"ק ביבמות מח: עיי"ש ביעב"ץ

בכמה מקומות לגבי האבות שהיו נזהרים מלעבור אל"ת.

וְלָזָה נראה יותר דודאי מתני' דקידושין מתפרשת שקיים גם הלאווין. ובלאו הכי ראה מה שהקשה עוד על המהרש"א בשיירי קרבן לירושלמי סוף קידושין, ולכך נראה לתרץ באופן אחר.

וְהִנֵּה בשיירי קרבן לירושלמי שם כתב ליישב, דמתני' משמע שעשה אברהם כן מדעתו (וכמודגש במשנה "עשה כו' עד שֶׁלֹא נִיתְּנָה"), אבל רב נקט "קיים", דמשמע שנצטווה על כך וקיים הציווי, ודייק לה מדכתיב אשר שמע אברהם בקולי ומשמע שה' צוה לו כך. ונסתייע מפרש"י יומא שם, דעל קושיית הש"ס "ואימא ז' מצות" פרש"י "ז' מצות שנצטוו לשאר כל בני נח, אבל תורה לֹא נִיתְּנָה לָו", הרי דדברי רב שקיים אברהם את התורה היינו רק מה שניתן כבר ולהכי מקשי' "אימא ז' מצות". איברא דלכאורה חידוש גדול הוא לומר דרב ס"ל שאברהם נצטווה על קיום כל התורה, וכמו שהקשה החיד"א בפתח עינים לקידושין, ובכסא רחמים לאבות דר"נ ריש פל"ג, ד"ליכא למ"ד שאברהם אבינו ע"ה נצטווה יותר מהמילה ז' מצות, אלא הוא מעצמו סביר וקביל".

ובפשטות היה אפ"ל דמתני' איירי רק בלימוד התורה דאברהם, משא"כ רב אזיל לגבי קיום כל המצוות. דהא במתני' הובא זה בסיום מאמר ר' נהוראי "מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה כו', כשאדם בא לידי חולי או לידי זקנה או לידי יסורין ואינו יכול לעסוק

הא אמרינן בריש שבועות אלא מעתה תורה דכתיב נעלמה מעין כל חי הכי נמי דאיכא דידע בה והכתיב לא ידע אנוש ערכה, משמע דשום אדם לא ידעה קודם מתן תורה, ואין לומר דהתם קודם בריאת העולם אמרינן דהא מעיני כל חי ומעוף השמים ועיני כל חי לא שייכי קודם בריאת העולם. ע"כ. ועיי"ש מה שתירץ; ואילו רב מחדש שקיים אברהם אבינו כל התורה כולה, דאף שהתורה לא ניתנה עדיין, מ"מ ישנה להחפצא דתורה ומצות, אלא שלא נצטוו לקיימן, ושפיר יוכל לחול על מעשה אברהם שם "קיום" מצוה [וע"ד נשים בקיום מ"ע שהזמן גרמא, שאף שאינן מצוות עליהן (קידושין כט ע"א) מ"מ רשאי לקיימן (ראה רמב"ם הל' ציצית פ"ג ה"ט, תוס' עירובין צו ע"א, ועוד) ונחשב לקיום מצוה, עד דאנן קיי"ל דרשאי לברך כו', עיי' טושו"ע ונו"כ סי' יז].

וב' אופנים הנ"ל, אם הוא מעשה בעלמא או בגדר קיום, הוא גם כעין דאשכחן בקטן גבי מצות שמחוייב מדרבנן, דיש לחקור אם חל ע"ז שם מצוה דאז צריך לקיימן בכל הפרטים, או דהוי רק מעשה והכשר בעלמא, ואין העשיה צריכה להיות בכל הפרטים כגדול – כמו שנתבאר בארוכה בדוכתא אחרינא (לעיל פ' וירא סימן ג) ואכ"מ.

[וראה בלקו"ש חל"ה, תולדות ב, ביאור הטעם שבתוכן המשנה בקידושין נוגע דוקא להדגיש כאופן הא', ובתוכן הסוגיא דיומא נוגע דוקא להדגיש כאופן הב', עיי"ש ותמצא נחת].

ואהבת איתן), וא"כ הא דאשכחן לדינא דאחר שיגדיל טוב שיקבל ע"ע איזה דבר לתשובה וכפרה על מה שעבר בקטנותו (שו"ע או"ח סו"ס שמג, וראה הגהות אשר"י בבא קמא פ"ח סי' ט ומה שהביא מפרש"י ב"ק צח: ד"ה ואכפיייה) מוכיח כהאופן דלאו היתר גמור הוא. ועיי' היטב במג"ח סוף מצוה רסג גבי המטמא כהן קטן, ומה שהביא שם מפתחה להפמ"ג או"ח ח"ב אות ג.

ישוב יש לחקור כעין זה בנדון דידן, אי נימא דקודם שניתנה תורה ישנה החפצא דמצוות התורה, דהלא תורה מאז ומעולם היתה וקדמה לכל העולם, פסחים נד ע"א ועוד, ורק שעדיין לא היה ציווי להגברא (כיון שעדיין לא ניתנה למטה), ולפ"ז החסרון בקיום המצות לפני מ"ת הוי רק משום גדר "אינו מצווה ועושה" (שמצינו לאחר מ"ת), אבל שם "מצוות" עלייהו; או דילמא יש לומר דלפני מ"ת ליכא החפצא דתורה ומצות **בעו"ל**, דלא רק שלא היה ציווי להגברא, אלא שהחפצא נתחדשה (בעולם) בשעת מ"ת.

ומעתה יש לומר, דזהו גוף החידוש במאמר רב על מאמר המשנה. דבמאמר המשנה, שמדייק "שעשה אברהם אבינו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה", כוונתו שלפני מ"ת לא חל על פעולת התומ"צ דהאבות גדר של קיום מצוה, אלא מעשה סתם, כיון שכל החפצא נתחדשה בשעת מ"ת, ולפנ"ז לא רק שלא נצטוו אלא שעצם המציאות דלאחר מ"ת לא היתה בעולם [וראה מה שנקט תוס' הרא"ש סוף קידושין בקושייתו: "וא"ת

המדרש חיים

מכתבי עצת והדרכה בעבודת השי"ת בחיי היום יום

תחרות וסכסוכים

משנאה למתחרה – לאהבה!

...[כאשר] יש לו מתחרה במסחרו, ובנוסף לכך [המתחרה פועל לידו] באותו איזור. - כאשר הוא מרשה לעצמו להתנהג לפי מדותיו והנפש הבהמית שלו, מתעוררת אצלו מדת השנאה למתחרה שלו.

בא השכל של נפשו האלקית ואומר לו: אתה הרי מאמין ש'ה' הוא בעל הבית של העולם, במילא אחד מן השנים:

[אם] פסק לך השם יתברך פרנסה - איך יתכן שהמתחרה יוכל לקחת זאת ממך, היפך רצון הבורא.

אם לאיך מלמעלה החליטו לתת לך פחות פרנסה, האם אתה סבור ששלא המתחרה אין מלמעלה דרך אחרת איך לבצע זאת?

ואם כן, [הרי] הלה איננו לוקח ממך דבר, מדוע אפוא תשנא אותו?!

לאחר התדיינות פנימית רבה הוא חש שהשנאה חדלה להשפיע במעשה, אחר כך גם לא בדיבור ולבסוף אפילו לא במחשבה.

אבל ל"אַתְּהֶפְכָּא" [=שיתהפך היחס שלו למתחרה], לאהבה, [למדרגה זו] עוד לא הגיע.

אך הנפש האלוקית מתקדמת הלאה ואומרת לו: "ואהבת לרעך כמוך". אתה מומחה בתחום שלו, ולך זה לא יכול להזיק, עזור לו אפוא בעצה טובה, בהלואה וכדומה.

בסופו של תהליך [שהאדם עובד עם עצמו בנושא] השנאה תתהפך לאהבה והוא עושה כך,

ודוקא השלב השני נקרא לעסוק במדות ובמדות חסידיות באמת, למרות שעל פי דיני התורה אפשר להתחמק בתירוץ ולצאת ידי חובה בחלק הראשון בלבד.

(תרומם מאגרות קודש ח"י ע"ב קצנ, אגרות קודש המורחבות ח"א ע"י 78)

סכסוך עסקי בין אחים ויש חתונה...

במענה למכתבו המהיר . . שנתקבל היום בבוקר, בו כותב אודות דין ודברים [-סכסוך עסקי] אשר בינו ובין אחיו... שיחי' אשר פעל זה גם על היחסים שביניהם ובין היחסים במשפחה בכלל.

וכיון שאמרו חכמינו זכרונם לברכה, אשר השלום הוא כלי המחזיק ברכתו של הקדוש ברוך הוא, ובפרט שלום בין אחים, מובן וגם פשוט שעליו ועל אחיו שי' לעשות כל התלוי בכל אחד מהם, שיחי' השלום ביניהם ובהקדם הכי אפשרי.

ובהנוגע לחילוקי הדעות שביניהם בענין העסק שמלפני כמה זמן, יעשו כמנהג ישראל בזה, להציע טעמיהם (כל אחד ואחד - בפני השני) לפני רב מורה הוראה, ויעשו כפי שיפסוק הדין ויורה להם...

אבל כאמור לכל לראש עליהם לעשות שלום ביניהם תיכף ומיד, ויהי רצון שגם ברכתו של הקדוש ברוך הוא תומשך בהוספה תיכף ומיד.

כיון שביום הרביעי הוא יום חתונת בנו של אחיו שי' מהנכון ביותר וביותר, שאפילו אם טרוד הוא ומצב רוחו אינו מתאים כל כך, בכל זאת יהי' נוכח על כל פנים בעת החופה, שנוסף שעל ידי זה גם יתרבה בשלום ויגרום נחת רוח להורים שיחי' שהוא אחד מעשרת הדברות כבד את אביך ואת אמך, הנה מבואר בספרים הקדושים, שבעת החופה עת רצון הוא, והחתן והכלה יש להם חשיבות מיוחדת, וכדאי שהוא יבקשם להתפלל למילוי משאלות לבבו לטובה, בעת עמדם בחופתם.

תקותי חזקה שיקבל את האמור לעיל בטוב לבב ובסבר פנים יפות וימלא בקשתי מתאים לציווי חכמנו זכרונם לברכה להשלים ולהרבות השלום שביניהם, ויהי רצון שיבשר טוב בהאמור ובכל עניניו. המצפה לבשורות טובות.

נ. ב. לתוכן המכתב נשלח מהיר דחוף.

(אגרות קודש ח"ב ע"ב עדר ואילך)

דרכי החסידות

שיחות ומכתבים בעניני עבודת ה' מכ"ק אדמו"ר
מוהריי"צ מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ ז"ע

"פריון נפש" לבעל ההילולא

לגבי חסידים הקובעים כיום ההילולא איזה לימוד מלווה בהתוועדות חסידית – ישנה התעוררות רחמים שונה לגמרי, שכן הלימוד וההתוועדות מהווים "פריון נפש" שמוסרים חסידים לבעל ההילולא

"וידעת מוסקבה"

תחילת חורף תרנ"ז, לרגלי חלישות הבריאות נסע הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק [הרש"ב נ"ע] עם כבוד אמי מורתי הרבנית שליט"א ועמדי למוסקבה לעסוק ברפואות.

שם במוסקבה, הואיל כ"ק אדמו"ר הרה"ק לומר את הדרוש "וידעת היום והשבות אל לבבך" – הידוע בין אנ"ש בשם "וידעת מוסקבה".

...יום ט' כסלו, הילולא של הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק האמצעי, חל בשנה ההיא ביום שבת קודש פרשת ויצא, והוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק הואיל לאמר אחר קבלת שבת את הדרוש "והאבן הזאת אשר שמי מצבה יהי בית אלקים".

החסיד ר' בנימין ז"ל בערלין התפלל תפילת ערבית לפני התיבה, והוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק אמר את הקדיש שלפני ברכו השני והקדיש שאחרי עלינו, ולמחרתו בתפילת שחרית אמר את הקדיש דרבנן שקודם התפילה, והקדיש שאחר קריאת התורה – קדיש זה הי' אומר גם כשחל יום ההילולא בשני ובחמישי – והקדישים שאחר אין כאלקינו ועלינו, ובתפילת מנחה אמר רק הקדיש שאחר עלינו.

אנ"ש דמוסקבה שבאו לתפילת שחרית, אכלו סעודת שבת קודש לעצמם בדירתנו, שהיתה באחת הדירות בבתים של האחים מאנעסזאהן, ואחר תפילת המנחה סעדו סעודה שלישית וחזרו את המאמר "והאבן הזאת", ואחר תפילת ערבית, במוצאי שבת קודש, סידרו התוועדות אנ"ש לכבוד החג יו"ד כסלו.

בין אנ"ש שבאו להתוועדות זו היו אחדים שהיו כמה פעמים אצל הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק "צמח צדק" ואצל בנו הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק מוהר"ש, ויספרו איש איש מאשר ראה בעצמו או שמע מזקני החסידים.

“פדיון נפש” לבעל ההילולא

...כעבור שלש שעות הואיל כ”ק אאמו”ר הרה”ק לכבד את ההתוועדות בביקורו.

דיבורו הראשון הי’:

הרבי האמצעי נסתלק ביום רביעי.

אצל חסידים הי’ אז “נטלו המאורות” ממש, קשה אפילו לשער את המצב איך נשאר החסידים אז כמיותמים.

והאריך לדבר בענין זה וגם סיפר איזה סיפורים, ואחר כך דיבר בארוכה בסדר היכלות הצדיקים וענין השמחה בגן עדן התחתון ועליון, וענין ההילולא של צדיקים, וגודל הזכות למי שמשתדל לקבוע ביום ההוא איזה לימוד בתורתו של בעל ההילולא.

ודאי הדבר – אמר הוד כ”ק אאמו”ר הרה”ק – שבימי ההילולא מעוררים הרביים רחמים על כל החסידים, על נשותיהם וילדיהם, אך זהו התעוררות רחמים כללית בלבד, ואילו לגבי חסידים הקובעים ביום ההילולא איזה לימוד מלווה בהתוועדות חסידית – ישנה התעוררות רחמים שונה לגמרי, שכן הלימוד וההתוועדות מהווים “פדיון נפש” שמוסרים חסידים לבעל ההילולא.

(אנחות קודש ח”ד עב”ר רלז-רס)

